

Prof. dr Dragan Jovašević*

SISTEM KAZNI U NOVOM KRIVIČNOM ZAKONODAVSTVU REPUBLIKE SRBIJE

Početkom 2006. godine u Republici Srbiji (Srbija i Crna Gora) je stupio na snagu Krivični zakonik kao jedinstveni materijalno krivičnopravni akt koji na novim savremenijim osnovima uređuje celokupnu oblast opšteg posebnog dela krivičnog prava. Tako je posle 145 godina Srbija dobila krivičnu kodifikaciju. Među najznačajnijim novinama koje sadrži ovaj zakonik, svakako se nalazi sistem krivičnih sankcija, a posebno sistem kazni te pravila za njihovo odmeravanje. Upravo se u ovom radu analizira novi sistem kazni u Republici Srbiji.

Pojam i vrste krivičnih sankcija

Krivične sankcije su mere društvene reakcije prinudnog karaktera protiv učinioца krivičnog dela koje sprovodi država u cilju zaštite društva od kriminaliteta. One predstavljaju reakciju protiv učinioца zbog izvršenja krivičnog dela kojim se nanosi šteta društvu, ali i reakciju koja ima za cilj da spreči tog učinioца da ubuduće vrši krivična dela, kao i da utiče na druge potencijalne učinioce da se uzdrže od vršenja takvih akata.¹

To znači da je krivična sankcija prinudna mera za zaštitu društva od kriminaliteta, koju izriče sud učinioцу krivičnog dela, u postupku i pod uslovima koji su određeni zakonom, a koja se sastoji u oduzimanju ili ograničavanju slobode i prava ili upozorenju učinioцу da će mu sloboda ili prava biti oduzeti ili ograničeni ako ponovo izvrši krivično delo. I neki drugi autori na sličan način određuju pojam krivične sankcije. Tako Z. Stojanović² definiše krivičnu sankciju kao represivnu meru koja se u cilju suzbijanja kriminaliteta primenjuje prema učinioцima protivpravnih dela koja su u zakonu predviđena kao krivična dela na osnovu odluke suda donete nakon sprovedenog krivičnog postupka. G. Marjanović³ pod krivičnom sankcijom smatra pravno organizovanu prinudnu meru koja se primenjuje prema licu koje je povredilo krivičnu pravnu normu.

* Profesor pravnog fakulteta u Nišu.

¹ Lj. Bavcon, Družbena funkcija kazenskih sankcij, *Pravnik*, Ljubljana, broj 9/1961. godine, str. 253-262.

² Z. Stojanović, Krivično pravo, *Op. cit.* str. 247.

³ G. Marjanović, *Makedonsko krivično pravo*, Opšt del, Skopje, 1998., str. 261.

Krivične sankcije imaju niz zajedničkih karakteristika:

1) One se mogu primeniti samo prema licu koje je učinilo krivično delo i za koje je to dokazano u krivičnom postupku od strane nadležnog suda.

2) One moraju biti određene u zakonu. Učiniocu krivičnog dela ne može biti izrečena sankcija koja nije određena zakonom po vrsti i meri i ako nije određen organ za njeno izricanje (princip zakonitosti krivične sankcije koji pruža zaštitu građanima od eventualne zloupotrebe i arbitrarnosti državnih organa).

3) One mogu biti izrečene samo od strane suda u zakonom određenom postupku koji omogućava da se krivična sankcija saobrazi težini i okolnostima izvršenja krivičnog dela te društvenoj opasnosti njegovog učinioca. U našoj zemlji sankcije izriču redovni sudovi. To su: u prvom stepenu - opštinski i okružni sudovi, odnosno u drugom stepenu – apelacioni sudovi pri čemu su u Okružnom sudu u Beogradu formirana posebna odeljenja za izricanje sankcija prema učiniocima krivičnih dela sa elementom organizovanog kriminala, vojnih krivičnih dela i krivičnih dela protiv čovečnosti i međunarodnog prava.

4) One imaju karakter prinude protiv učinioca dela jer se primenjuju protiv njegove volje i sastoje se u oduzimanju ili ograničavanju njegovih sloboda ili prava.

5) One imaju istu svrhu, a to je prema čl. 4. st. 2. suzbijanje dela kojima se povređuju ili ugrožavaju vrednosti zaštićene krivičnim zakonodavstvom.

Savremeno krivično pravo poznaje više krivičnih sankcija koje su različite po sadržini, prirodi i karakteru dejstva.⁴ Svaka krivična sankcija predstavlja jednu posebnu meru društvene reakcije za borbu protiv kriminaliteta, dok sve zajedno, one čine jedan niz mera povezanih u jednu celinu, u sistem krivičnih sankcija. Prema tome, sistem krivičnih sankcija je skup svih prinudnih mera predviđenih u krivičnom zakonodavstvu jedne zemlje koje se primenjuju prema učiniocima krivičnih dela pod uslovima i na način kako je zakonom određeno.⁵

Krivični zakonik Republike Srbije u čl. 4. predviđa više vrsta krivičnih sankcija: kazne, mere upozorenja, mere bezbednosti i vaspitne mere. I druga savremena krivična prava takođe poznaju više vrsta⁶ od kojih su najpoznatije: kazne, mere bezbednosti, vaspitne mere, uslovna osuda, sudska opomena kao i razne parafnalne sankcije.

Kazne

U teoriji krivičnog prava se razlikuju formalna, materijalna i mešovita shvatanja pojma kazne. Određivanjem formalnog pojma kazne ističu se samo pravni elementi kazne, a zanemaruje njena sadržina. Kazna se predstavlja kao pravni fenomen, a ne kao realna društvena pojava. U formalnom smislu kazna se smatra merom oduzimanja ili ograničavanja prava učiniocu krivičnog dela koju izriče sud u zakonom propisanom postupku. Određivanjem materijalnog pojma kazne, ona se predstavlja kao realna društvena pojava, tj. kao mera za zaštitu društva od kriminaliteta, ali se zanemaruje da je ta pojava pravno uobličena, te da kao takva mora da sadrži i prav-

⁴ Lj. Lazarević, "Sistem krivičnih sankcija", *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, Beograd, broj 2/1987., str. 28-45.

⁵ Lj. Jovanović, D. Jovašević, *Krivično pravo*, Opšti deo, Beograd, 2003., str. 256-258.

⁶ B. Čejović, "Sistem krivičnih sankcija i budući razvoj jugoslovenskog krivičnog zakonodavstva", *Osnovni i pravci budućeg razvoja jugoslovenskog krivičnog zakonodavstva*, Beograd, 1989., str. 35-52.

ne elemente. Pošto je kazna mera društvenog reagovanja protiv učinioaca krivičnog dela koja je određena pravnim propisima, ona se mora posmatrati kao jedinstvena materijalno-formalna pojava. Polazeći od jedinstva materijalnih i formalnih elemenata kazna se određuje kao prinudna mera predviđena u zakonu koju izriče sud krivom učiniocu krivičnog dela u cilju zaštite najznačajnijih društvenih dobara i vrednosti, a koja se sastoji u oduzimanju ili ograničavanju njegovih sloboda i prava.⁷

Prema članu 42. Krivičnog zakonika Republike Srbije⁸ koji je stupio na snagu 1. januara 2006. godine svrha kažnjavanja je u okviru opšte svrhe krivičnih sankcija: 1) sprečavanje učinioaca da vrši krivična dela i uticanje na njega da ubuduće ne čini krivična dela, 2) uticanje na druge da ne čine krivična dela i 3) izražavanje društvene osude za krivično delo te jačanje morala i učvršćivanje obaveze poštovanja zakona.⁹ Na sličan način svrhu kažnjavanja određuje u čl. 32. i Krivični zakonik Republike Crne Gore iz 2003. godine kao: 1) sprečavanje učinioaca da čini krivična dela i uticanje na njega da ubuduće ne čini krivična dela, 2) uticanje na druge da ne čine krivična dela, 3) izražavanje društvene osude za krivično delo i obaveze poštovanja zakona i 4) jačanje morala i uticaj na razvijanje društvene odgovornosti.¹⁰

Zakonodavac u Republici Srbiji polazi od shvatanja da je krajnji cilj kazne zaštita društva od kriminaliteta, a da je njen neposredni cilj sprečavanje učinioaca da ne čini krivična dela i njegovo popravljavanje – kao posebna, specijalna prevencija, a zatim vršenje uticaja na druge građane da ne čine krivična dela, izražavanje društvene osude zbog učinjenog dela te jačanje morala građana i učvršćivanje njihove obaveze na poštovanje zakona - kao opšta ili generalna prevencija. To znači da je krajnji cilj kažnjavanja zaštita društva od kriminaliteta, koja se postiže posebnom i opštom prevencijom. I mnogi savremeni krivični zakonici izričito određuju svrhu kažnjavanja.¹¹

⁷ No, u nekim inostranim pravnim sistemima nije nepoznato da sam krivični zakon izričito određuje pojam kazne. Tako Krivični zakonik Ruske federacije u čl. 43. kaznu definiše kao meru državne prinude koja je izrečena odlukom suda i koja se primenjuje prema licu koje je oglašeno krivim za izvršeno delo, a sastoji se u lišavanju ili ograničavanju sloboda i prava tog lica.

⁸ D. Jovašević, "Krivični zakonik Republike Srbije sa uvodnim komentarom", *Službeni list*, Beograd, 2006., str. 6-14.

⁹ D. Atanacković, "Realizacija svrhe krivičnih sankcija kroz izbor njihove vrste i mere", *Analitičnog fakulteta u Beogradu*, Beograd, broj 1/1985., str. 71-88.

¹⁰ I neki drugi savremeni krivični zakonici izričito određuju svrhu kazne. Tako Krivični zakonik Ukrajine u čl. 22. kaže da kaznena mera nije samo kazna za izvršeno krivično delo već da ima svrhu u vidu popravljavanja i prevaspitanja osuđenika kako bi se oni bolje odnosili prema radu, izvršavali zakone, poštovali pravila zajedničkog života, ali je njena svrha takođe i odvracanje drugih građana od vršenja novih krivičnih dela. (M. I. Koržanski, *Popularnij komentar Kriminalnog kodeksa*, Kiev, 1997., str. 93). I Krivični zakonik Ruske Federacije u čl. 43. st. 2. određuje da se kazna primenjuje sa ciljem uspostavljanja socijalne pravednosti i radi popravljavanja osuđenog te prevencije izvršenja novih krivičnih dela. (J. I. Lebedov- V. M. Skuratov, *Komentar k Ugolovnomu kodeksu Rossijskoj federaciji*, Norma, Moskva, 1997).

¹¹ Tako čl. 36. bugarskog krivičnog zakonika kao svrhu kazne određuje njen uticaj na popravljavanje i prevaspitanje učinioaca krivičnog dela da se predupredi da on ponovo izvrši krivično delo te da se preduprede drugi građani da vrše krivična dela. (I. Nenov, *Nakazateljno pravo na Republika Bulgarija*, Obša čast, Sofija, 1992., str. 342); Svrha kazne po čl. 20. Krivičnog zakonika Belorusije je ne samo da kažnjava već da utiče na popravljavanje i vaspitanje i razvijanje duha i poštovanja prava kao i prevencija vršenja novih krivičnih dela od tog, ali i drugih lica, (The Criminal Code of Republic of Belarus, Official text, Minsk, 2000).

Prema čl. 50. Krivičnog zakonika Hrvatske svrha kazne je da se izrazi društvena osuda zbog učinjenog krivičnog dela, da se utiče na učinioaca da ubuduće ne vrši krivična dela i da utiče na svest

Vrste kazni

Savremena krivična zakonodavstva poznaju različite sisteme kazni. Tako Kazenski zakonik Republike Slovenije u čl. 34. predviđa sledeće kazne: zatvor, novčana kazna, zabrana upravljanja motornim vozilom i proterivanje stranca iz zemlje; Krivični zakonik Ruske federacije u čl. 44 predviđa čak 13 vrsta kazni: novčana kazna, lišenje prava na vršenje određene dužnosti ili obavljanja određene delatnosti, lišenje posebnog vojnog ili počasnog zvanja, čina ili državnih nagrada, obavezni rad, popravni rad, ograničenje u vojnoj službi, konfiskacija imovine, ograničenje slobode, izolacija, zadržavanje u disciplinskoj vojnoj jedinici, lišenje slobode na određeno vreme, doživotni zatvor i smrtna kazna.

Dalje, Krivični zakonik Izraela u čl. 36. predviđa: zatvor, doživotni zatvor i novčanu kaznu (u fiksnom iznosu ili u zavisnosti od štete ili koristi); Krivični zakonik Austrije u čl. 18. predviđa: zatvor od 1 dana do 20 godina, doživotni zatvor i novčanu kaznu; Albanski krivični zakonik u čl. 29. predviđa kao glavne kazne: doživotni zatvor, zatvor od 5 dana do 25 godina i novčanu kaznu i kao sporedne kazne: konfiskaciju imovine i zabranu obavljanja određene državne ili javne službe; Ukrajinski krivični zakonik u čl. 23. kao glavne kazne poznaje: zatvor, popravni rad bez lišavanja slobode od 2 meseca do 2 godine, oduzimanje prava, položaja ili bavljenja određenim poslom, novčanu kaznu od 10 do 400 minimalnih zarada i građanski ukor (određen u čl. 33. kao javno izrečeni ukor okrivljenom od strane suda koji može da se objavi u štampi ili na drugi način), a kao sporedne kazne: konfiskaciju imovine, oduzimanje vojnog ili specijalnog zvanja, čina ili ranga i oduzimanje roditeljskog prava.

Krivični zakonik Belorusije u čl. 21. predviđa sledeće kazne: smrtnu kaznu, zatvor od 3 meseca do 10 odnosno 15 godina, popravni rad bez lišenja slobode, oduzimanje prava na obavljanje određene delatnosti ili posla, novčana kazna, udaljenje iz službe i javni ukor; Krivični zakonik NR Kine u čl. 33. predviđa kao glavne kazne: nadzor javne bezbednosti (od 3 meseca do 2 godine), zadržavanje (od 1-6 meseci), vremenski određen zatvor (6 meseci do 15 godina), doživotni zatvor i smrtnu kaznu, a u čl. 34. kao sporedne kazne: novčanu kaznu, oduzimanje političkih prava i konfiskaciju imovine. Švajcarski krivični zakonik u čl. 35-39. predviđa sledeće kazne: zatvor (tamnica) sa prinudnim radom od 1-20 godina, zatvor–samica od 3 dana do 3 godine, zatvor–samica sa vaspitnim programom, zatvor do tri meseca, zatim novčanu kaznu (čl. 48. kada je alternativno predviđena zatvorom i čl. 50. kada je za krivična dela iz koristoljublja propisana kumulativno sa zatvorom).

Krivični zakonik Republike Srbije u čl. 43. predviđa sledeće vrste kazni: 1) kaznu zatvora, 2) novčanu kaznu, 3) rad u javnom interesu i 4) oduzimanje vozačke dozvole. Dve su glavne kazne i to: kazna zatvora i rad u javnom interesu. Nov-

građana o štetnosti krivičnih dela i pravednosti kažnjavanja njihovih učinilaca. (Ž. Horvatić - P. Novoselac, *Kazneno pravo*, Opšti dio, Zagreb, 2001); dok je po čl. 22. Krivičnog zakonika Ukrajine cilj kazne popravljanje i prevaspitanje učinioca krivičnog dela da bi se bolje odnosio prema radu, izvršavao zakone, poštovao pravila zajedničkog života kao i odvracanje od vršenja novih krivičnih dela. (S. S. Jacenko- V. I. Šakun, *Naukovo praktičeski komentarii v Ugolovnij kodeks Ukrajin*, Kiev, 1999., str. 578). Na interesantan način Krivični zakonik Ruske federacije u čl. 43. st. 2. određuje svrhu kazne kao uspostavljanje socijalne pravednosti i popravljanje osuđenog kao i prevencija vršenja novih krivičnih dela. (L. L. Kručlikova i dr., *Naučno praktičeski komentarii Ugolovnog kodeksu Rossijskoj federaciji*, Moskva, 1994., str. 83 i dalje).

čana kazna i oduzimanje vozačke dozvole se mogu izreći i kao glavna i kao sporedna kazna. Ovakvo određeni kazneni sistem u našoj zemlji ukazuje na sledeće karakteristike: 1) postojanje malog broja kazni, 2) princip zakonitosti u izricanju kazni. Sud može izreći samo onu kaznu koja je predviđena za krivično delo koje je učinilac izvršio. Blaža ili stroža kazna od propisane može se izreći samo pod uslovima predviđenim zakonom, 3) jedinstveno određena svrha kažnjavanja, 4) ne postoje kazne protiv života ili tela i 5) za jedno krivično delo može se izreći samo jedna glavna i jedna sporedna kazna.

Kazna zatvora

Kazna lišenja slobode (zatvor) se sastoji u oduzimanju slobode kretanja učiniocu krivičnog dela za u sudskoj presudi određeno vreme.¹² U svim savremenim kaznenim sistemima kazna lišenja slobode zauzima centralno mesto. Najveći broj krivičnih dela zaprečen je ovom kaznom jer ona pruža najviše mogućnosti da se ostvari svrha kažnjavanja koja se sastoji u prevaspitanju i resocijalizaciji osuđenog i njegovom ponovnom uključivanju u normalan društveni život.

Kazna zatvora se u smislu čl. 45. KZ RS kao glavna kazna može izreći samo kada je zakonom propisana za određeno delo u trajanju od trideset dana do dvadeset godina. Ona se izriče na pune godine i mesece, a do šest meseci i na dane. Za najteže oblike teških krivičnih dela može se propisati zatvor u trajanju od četrdeset godina s tim da se ova vrsta i mera kazne niukom slučaju ne može propisati kao jedina kazna. Zakon je izričito isključio mogućnost izricanja ove najteže kazne prema licima koja u vreme izvršenja krivičnog dela nisu navršila 21 godinu života (mlađi punoletnici).¹³

Uslovni otpust

Uslovni otpust se sastoji u otpuštanju osuđenog lica sa izdržavanja kazne zatvora pre nego što ju je u potpunosti izdržao i njegovom puštanju na slobodu pod uslovom da do isteka vremena za koje je izrečena kazna ne učini novo krivično delo. Ako takvo lice ne izvrši krivično delo za vreme dok mu kazna teče, smatra se da je ona izdržana u potpunosti.¹⁴ U protivnom dati uslovni otpust se može ili mora opozvati.

Uslovni otpust predstavlja meru kojom se vrši individualizacija kazne i ostvaruje resocijalizacija osuđenog uz njegovo lično i aktivno učešće. On se može dati svakom licu koje je izdržalo polovinu izrečene kazne zatvora pod uslovom da se ono u toku izdržavanja kazne tako popravilo da se sa osnovom može očekivati da će se na slobodi dobro vladati, a naročito da do isteka vremena na koje je kazna izrečena neće učiniti novo krivično delo. Pri oceni da li će se osuđeno lice uslovno pustiti na

¹² D. Jovašević, "Pojam i karakteristike kazne zatvora u jugoslovenskom pravu", *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, Niš, 2002., str. 177-198.

¹³ Neka inostrana krivična zakonodavstva poznaju više vrsta kazni lišenja slobode – zatvor i doživotni zatvor: KZ Makedonije u čl. 35, KZ Ruske federacije u čl. 44., KZ Izraela u čl. 41., Austrijski krivični zakonik u čl. 18., Bugarski krivični zakonik u čl. 37., KZ Albanije u čl. 29. i KZ Hrvatske u čl. 49., dok Grčki krivični zakonik u čl. 51. predviđa doživotni zatvor, zatvor u kaznenim ustanovama i zatvor u popravnim ustanovama, a Krivični zakonik Kine u čl. 33. poznaje: doživotni zatvor, zatvor sa nepromenljivim rokom od 6 meseci do 15 godina, zadržavanje od 1 do 6 meseci i nadzor javne bezbednosti od 3 meseca do 2 godine.

¹⁴ V. Ratković, *Uslovni otpust u uporednom pravu, zakonodavstvu i praksi SRJ*, Cetinje, 2002.

slobodu uzimaju se u obzir sledeće okolnosti: 1) vladanje osuđenog za vreme izdržavanja kazne, 2) izvršavanje radnih obaveza s obzirom na njegovu radnu sposobnost i 3) druge okolnosti koje pokazuju da je postignuta svrha kažnjavanja.¹⁵

Za razliku od ranijeg rešenja prema Zakonu o izvršenju krivičnih sankcija Republike Srbije¹⁶ kada je o uslovnom otpustu odlučivala posebna komisija za uslovni otpust koju je obrazovalo ministarstvo pravde, prema čl. 522. Zakonika o krivičnom postupku¹⁷ u Republici Srbiji o uslovnom otpustu sada odlučuje sud koji je doneo odluku u prvom stepenu. Inače ovakvo je rešenje predviđeno i u čl. 79. Krivičnog zakonika Ruske federacije. No, u drugim zakonima uslovni otpust mogu da daju administrativni organi – odbor ili komisija za uslovni otpust kao što je predviđeno u čl. 49. Krivičnog zakonika Izraela ili čl. 81. Krivičnog zakonika NR Kine.¹⁸ Naš zakonik ne određuje na čiju se molbu pokreće postupak za davanje uslovnog otpusta (logično je po molbi osuđenog ili na predlog ustanove u kojoj se nalazi), ali ako molbu ne odbaci, sudsko veće u postupku obavezno sasluša va nadležnog državnog tužioca).¹⁹

Uslovni otpust traje onoliko vremena koliko je osuđenom ostalo do potpunog izdržavanja izrečene kazne. Za vreme boravka na slobodi ono se podvrgava kušnji pa ne sme da učini novo krivično delo, odnosno mora da ispuni druge postavljene obaveze. Za vreme trajanja uslovnog otpusta smatra se da on i dalje izdržava kaznu jer rok izrečene kazne teče.

Ako uslovno otpušteni ne opravda ukazano poverenje dolazi do opozivanja uslovnog otpusta i njegovog vraćanja u zavodsku ustanovu. Razlikuje se obavezno i fakultativno opozivanje uslovnog otpusta. O tom opozivanju odlučuje takođe sud.²⁰ Do obaveznog opozivanja dolazi kada uslovno otušteni za vreme dok se nalazi na uslovnom otpustu izvrši krivično delo (jedno ili više) za koje mu je izrečena kazna zatvora preko jedne godine, a do fakultativnog opozivanja dolazi u slučaju izricanja kazne zatvora do jedne godine za novoizvršeno krivično delo u vre-

¹⁵ A. Razić, *Neka aktuelna pitanja funkcionisanja instituta uslovnog otpusta*, Pravni zbornik, Podgorica, broj 1-2/1997. godine, str. 207-218.

¹⁶ Vidi: D. Jovašević, "Komentar Zakona o izvršenju krivičnih sankcija Republike Srbije sa pratećim propisima i sudskom praksom i Zakon o izvršenju krivičnih sankcija Republike Crne Gore", *Službeni list SRJ*, Beograd, 2000. godine.

¹⁷ *Službeni list SRJ* broj 70/2001 i 68/2002; Vidi: D. Jovašević, "Zakonik o krivičnom postupku", *Službeni list*, Beograd, 2004. godine.

¹⁸ Prema Krivičnom zakoniku NR Kine uslovni otpust se može dati tek posle izdržane polovine kazne pod uslovom da se ne radi o izrečenoj kazni zatvora u trajanju dužem od deset godina. Ovu kriminalno-političku mogućnost ne mogu koristiti osuđena lica kojima je izrečena kazna zatvora preko deset godina ili doživotni zatvor za sledeća krivična dela: ubistvo, izazivanje eksplozije, razbojništvo, silovanje, otmicu ili drugi nasilni delikt (C. D. Paglee, *Chinese Criminal Law*, Peking, 1998).

¹⁹ Ovakvo rešenje predviđa i čl. 49. Krivičnog zakonika Izraela. Kada lice koje je osuđeno na kaznu zatvora između tri i šest meseci, ako je izdržao 2/3 kazne, ministar policije ga uslovno otpušta sa daljeg izdržavanja kazne ako osuđenik to zasluguje. Ako se radi o osuđenom licu na kaznu zatvora preko šest meseci, ministar policije ga može pod istim uslovima otpustiti, ali samo na preporuku Odbora za uslovni otpust (*Laws of the State of Israel*, Special volume, Penal Law, Jerusalem, 1977).

²⁰ Ovakvo rešenje je prihvaćeno u mnogim savremenim krivičnim zakonima: u čl. 55. Krivičnog zakonika Republike Hrvatske, čl. 37. Krivičnog zakonika Republike Makedonije, čl. 110. Krivičnog zakonika Republike Slovenije, čl. 79. Krivičnog zakonika Ruske federacije.

me trajanja uslovnog otpusta. U ovom drugom slučaju sud će kod odlučivanja o opozivu uzeti u obzir srodnost učinjenih krivičnih dela, pobude iz kojih su učinjena i druge okolnosti koje ukazuju na opravdanost opozivanja uslovnog otpusta.

Kada sud odluči da opozove uslovni otpust, tada po pravilima za izricanje kazne za dela u sticaju izriče jedinstvenu kaznu od koje odbija prethodno izdržani deo kazne po ranijoj osudi. Na isti način sud će postupiti i kada se utvrdi da je uslovno otpušteni pre stupanja u zavodsku ustanovu izvršio krivično delo za koje mu nije suđeno a za koje se tek saznalo u vreme trajanja uslovnog otpusta. U slučaju da sud ne opozove uslovni otpust tada će ovako dat otpust produžiti za vreme koje je osuđeni proveo na izdržavanju kazne za novoizvršeno ili novootkriveno krivično delo. Uslovni otpust se može opozvati najkasnije u roku od dve godine od dana kada je uslovni otpust istekao.

Novčana kazna

Novčana kazna je jedina imovinska kazna u kaznenom sistemu Republike Srbije. Sastoji se u obavezi osuđenog lica da u određenom roku uplati presudom određeni novčani iznos u korist države.²¹ Izricanjem novčane kazne između učinioča dela i države stvara se obligacioni odnos u kome se država pojavljuje kao poverilac, a učinilac dela kao dužnik.

Novčana kazna se u smislu čl. 48. KZ RS može izreći kao glavna i kao sporedna kazna i to na dva načina: 1) u dnevnim iznosima i 2) određenom (fiksnom) iznosu. Kao glavna kazna ona se može izreći kada je u krivičnom zakonu određena alternativno sa kaznom zatvora. Kao sporedna kazna ona se može izreći onda kad je u zakonu kumulativno određena sa kaznom zatvora, ali i kada nije uopšte propisana ako je krivično delo izvršeno iz koristoljublja.

Novčanu kaznu u dnevnim iznosima (čl. 49. KZ RS) sud odmerava tako što prvo utvrđuje broj dnevnih iznosa koji se kreće od deset do 360 dana, a zatim utvrđuje visinu jednog dnevnog iznosa u novcu. Pri tome je zakon predvideo pravila za utvrđivanje visine dnevnog iznosa novčane kazne. Ova visina, zapravo, predstavlja razliku između prihoda i rashoda učinioča krivičnog dela u protekloj godini koja se podeli sa brojem dana u godini.

Tako odmereni dnevni iznos ne može da se kreće manje od 500 ni više od 50.000 dinara. Upravo u cilju utvrđivanja visine dnevnog iznosa novčane kazne sud je ovlašćen da zahteva od banaka i drugih finansijskih organizacija, ustanova, državnih organa ili pravnih lica koji su dužni da dostave tražene podatke pri čemu se ne mogu pozivati na zaštitu poslovne ili druge lične tajne. Zapravo, do visine novčane kazne na ovaj način sud će doći množenjem odmerenog broja dnevnih iznosa sa utvrđenom vrednošću jednog dnevnog iznosa.

Da bi se sprečila arbitrarnost sudova u izricanju novčane kazne na ovaj način, sam je zakon postavio određena ograničenja pa se tako novčana kazna:

- 1) do 60 novčanih iznosa može izreći za krivična dela za koja je propisana kazna zatvora do tri meseca,
- 2) od 30 do 120 novčanih iznosa za krivična dela za koja je propisana kazna zatvora do šest meseci,

²¹ D. Jovašević, "Novčana kazna u jugoslovenskom krivičnom pravu", *Pravni zbornik*, Podgorica, broj 1-2/2001, str. 230-243.

- 3) od 60 do 180 novčanih iznosa za krivična dela za koja je propisana kazna zatvora do jedne godine,
- 4) od 120 do 240 novčanih iznosa za krivična dela za koja je propisana kazna zatvora do dve godine,
- 5) najmanje 180 novčanih iznosa za krivična dela za koja je propisana kazna zatvora do tri godine.

Drugi oblik odmeravanja novčane kazne koji predviđa KZ RS u čl. 50. jeste novčana kazna u određenom iznosu. Ova se kazna izriče ako nije moguće utvrditi prihode i rashode učinioca krivičnog dela ili pak postoji ozbiljna sumnja u verodostojnost podataka o ovim činjenicama. Pri izricanju novčane kazne u ovom slučaju sud može da se kreće u rasponu od 10.000 do 1.000.000 dinara, a ako je krivično delo učinjeno iz koristoljublja tada se kazna može izreći u iznosu do 10.000.000 dinara.

I ovde je zakon postavio sudu ograničenja u pogledu odmeravanja novčane kazne u određenom iznosu kao glavne kazne pa se ova kazna u iznosu:

- 1) do 100.000 dinara može izreći za krivično delo za koje je propisana kazna zatvora do tri meseca,
- 2) od 20. 000 do 200.000 dinara može izreći za krivično delo za koje je propisana kazna zatvora do šest meseci,
- 3) od 30. 000 do 300.000 dinara može izreći za krivično delo za koje je propisana kazna zatvora do jedne godine,
- 4) od 50. 000 do 500.000 dinara može izreći za krivično delo za koje je propisana kazna zatvora do dve godine,
- 5) najmanje 100.000 dinara može izreći za krivično delo za koje je propisana kazna zatvora do tri godine.

Prilikom odmeravanja novčane kazne²² sud je dužan da uzme u obzir sve okolnosti koje su vezane za krivično delo i ličnost učinioca krivičnog dela ali i okolnosti vezane za njegovo imovinsko stanje.²³

Kod izricanja novčane kazne sud je dužan u presudi da odredi i rok njenog plaćanja koji ne može da bude kraći od 15 dana ni duži od tri meseca. Rok se računa od dana pravosnažnosti presude. U opravdanim slučajevima sud može da odobri isplatu novčane kazne u otplatama (ratama), ali je tada dužan da odredi broj rata, njihov iznos i rok isplate koji ne može da bude duži od jedne godine. Ako osuđeno lice ne plati novčanu kaznu u određenom roku, sud će je zameniti kaznom zatvora (supletorni zatvor) tako što će za svakih započelih 1.000 dinara novčane kazne odrediti jedan dan zatvora, s tim da ovako izrečena kazna zatvora ne može da bude duža od šest meseci. U slučaju da je nenaplaćena novčana kazna u iznosu koji je veći od 700.000 dinara, tada supletorni zatvor ne može da traje duže od jedne godine.

Ukoliko osuđeno lice isplati novčanu kaznu, kazna zatvora se prekida. Ako osuđeni isplati samo deo novčane kazne, ostatak će se zameniti kaznom zatvora prema navedenoj srazmeri. Smrcu osuđenog lica kome je izrečena novčana kazna, gasi se i sama kazna da bi se očuvao lični karakter kazne.

²² Đ. Đorđević, "Odmeravanje novčane kazne", *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, Beograd, broj 3/1998. godine, str. 101-114.

²³ Novčana kazna se kao sporedna može izreći i za krivična dela za koje koristoljubivost nije sadržana u zakonskom opisu dela ako je motiv izvršenja dela pribavljanje protivpravne imovinske koristi (presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 832/86 od 17. 2. 1986).

Rad u javnom interesu

U čl. 52. KZ RS uvodi novu vrstu kazne – rad u javnom interesu - krivičnu sankciju koju inače poznaju i mnogi drugi savremeni krivični zakoni (kao parape-nalnu sankciju). Ova se edukativna kazna sastoji u podvrgavanju osuđenog lica društveno korisnom radu kojim se ne vređa njegovo ljudsko dostojanstvo i koji se ne vrši sa ciljem sticanja dobiti. Rad u javnom interesu može da traje od 60 do 360 časova (najduže 60 časova u toku jednog meseca) pri čemu ovako izrečena kazna može da traje od mesec do šest meseci. Ova se kazna može izreći učiniocu krivičnog dela za koje je propisana kazna zatvora do tri godine ili novčana kazna.

Prilikom izricanja ove kazne sud će, imajući u vidu svrhu kažnjavanja, posebno uzeti u obzir sledeće okolnosti: 1) težinu učinjenog dela, 2) ličnost učinio-ca dela i 3) i njegovu spremnost da obavlja rad u javnom interesu budući da se ova vrsta kazne ne može izreći bez pristanka učinio-ca dela. Ukoliko osuđeno lice ne vrši rad u javnom interesu, kako je to u odluci nadležnog suda određeno, ova se kazna može zameniti kaznom zatvora tako što će se svakih započetih 60 časova rada u javnom interesu zameniti kaznom zatvora od jednog meseca. No, u slučaju da ovako osuđeno lice ispunjava sve postavljene obaveze vezane za rad u javnom interesu, sud je ovlašćen da dužinu izrečene kazne umanjí za jednu četvrtinu. Ovo je specijalna vrsta ublažavanja izrečene kazne.

Oduzimanje vozačke dozvole

Druga novouvedena vrsta kazne u novom Krivičnom zakoniku Republike Srbije predviđena je u čl. 53. pod nazivom: Oduzimanje vozačke dozvole. Sastoji se u oduzimanju vozačke dozvole za u presudi određeno vreme učiniocu krivičnog dela ugrožavanja javnog saobraćaja ili drugog krivičnog dela u vezi sa čijim je izvršenjem ili pripremanjem korišćeno motorno vozilo. Kazna se izriče na vreme od jedne do tri godine računajući od dana pravosnažnosti sudske odluke pri čemu se vreme provedeno u zatvoru ne uračunava u vreme trajanja ove kazne.

Ova se kazna može izreći i kao glavna i kao sporedna učiniocima naročite vrste krivičnih dela ili onih dela u čijem je izvršenju učinilac upotrebio naročitu vrstu sredstva – motorno vozilo, dakle svako saobraćajno sredstvo na motorni pogon u suvozemnom, vodenom ili vazdušnom saobraćaju. Kao glavna ova se kazna može izreći učiniocu krivičnog dela za koje je propisana kazna zatvora do dve godine, a kao sporedna kazna se izriče uz kaznu zatvora ili novčanu kaznu. U slučaju da osuđeni kome je izrečena ova kazna upravlja motornim vozilom za vreme trajanja izrečene kazne, sud je obavezan da ovako izrečenu kaznu iz čl. 53. KZ RS zameni kaznom zatvora tako što će jednu godinu oduzimanja vozačke dozvole zameniti jednim mesecom zatvora.

Odmeravanje kazne

Odmeravanje kazne je određivanje vrste i visine kazne koja se izriče učiniocu krivičnog dela. Kod odmeravanja kazne moraju biti uzete u obzir sve okolnosti kako bi se učiniocu odredila vrsta i visina (mera) kazne koja bi odgovarala težini učinjenog krivičnog dela i društvenoj opasnosti učinio-ca i sa kojom bi se mogla ostvariti u zakonu propisana svrha kažnjavanja. U određivanju kazne učiniocu za određeno krivično delo mogu da učestvuju razni državni organi na razne načine pa se razlikuju: 1) zakonsko, 2) sudsko i 3) administrativno odmeravanje kazne.

Zakonsko odmeravanje kazne vrši zakonodavac prilikom određivanja krivičnih dela u zakonu na bazi uopštavanja brojnih konkretnih oblika ispoljavanja jednog društveno opasnog ponašanja propisujući krivično delo kao opšti i apstraktni pojam, koji u sebi može da obuhvati raznovrsne oblike, a zatim određuje i kaznu koja po vrsti i visini treba da odgovara društvenoj opasnosti toga apstraktno određenog krivičnog dela. Na taj način određena kazna odgovara stepenu opšte društvene opasnosti krivičnog dela uzetog apstraktno. Sudsko je, pak, odmeravanje kazne učiniocu krivičnog dela koje vrši sud u svakom konkretnom slučaju pošto ustanovi da je određeno lice izvršilo krivično delo i da je za isto krivo.²⁴

Da bi sud što bolje ostvario svoju ulogu Krivični zakonik Republike Srbije u čl. 54. predviđa opšta pravila o odmeravanju kazni kojima nalažu sudu da imajući u vidu granice propisane kazne u zakonu i svrhu kažnjavanja, uzme u obzir sve olakšavajuće i otežavajuće okolnosti, a naročito: 1) stepen krivice, 2) pobude iz kojih je delo učinjeno, 3) jačinu ugrožavanja ili povrede zaštićenog dobra, 4) okolnosti pod kojima je delo učinjeno, 5) raniji život učinioca, 6) njegove lične prilike, 7) njegovo držanje posle učinjenog krivičnog dela, a naročito njegov odnos prema žrtvi krivičnog dela, 8) druge okolnosti koje se odnose na ličnost učinioca, kao i 9) imovno stanje učinioca (kod odmeravanja novčane kazne u određenom iznosu).

U nekim zemljama anglosaksonskog pravnog sistema primenjuje se i administrativno odmeravanje kazne prema kome kaznu odmeravaju administrativni organi - organi nadležni za izvršenje kazne (penitencijarna administracija). Odmeravanje se vrši u toku izvršenja kazne i ono je moguće samo kod kazne lišenja slobode, gde sud određuje vrstu kazne, a efektivni iznos kazne određuje administrativni organ koji izvršava kaznu.

Kvalifikatorne i privilegujuće okolnosti

U postupku odmeravanje kazne učiniocu krivičnog dela od posebnog su značaja kvalifikatorne i privilegujuće (ublažavajuće) okolnosti koje utiču na vrstu i visinu kazne. Ali, dok otežavajuće i olakšavajuće okolnosti utiču na odmeravanje kazne od strane suda u granicama posebnog minimuma i posebnog maksimuma koje zakon propisuje za pojedino krivično delo, kvalifikatorne i ublažavajuće okolnosti utiču tako da dovode do stvaranja novog vida krivičnog dela koje je teže (kvalifikatorne) odnosno lakše (ublažavajuće) od osnovnog dela.

Naročito lak slučaj postoji kada je delo izvršeno pod takvim olakšavajućim okolnostima koje ga čine naročito lakim. Ovaj institut se pominje u vezi sa primenom sudske opomene gde u čl. 77. st. 1. KZ RS stoji da se sudska opomena može izreći za krivična dela za koja je propisan zatvor do jedne godine ili novčana kazna, a učinjena su pod takvim olakšavajućim okolnostima koje ih čine naročito lakim.

Ublažavanje kazne

Ublažavanje kazne je način odmeravanja kazne putem ovlašćenja suda da može učiniocu krivičnog dela izreći kaznu ispod posebnog minimuma propisane kazne za učinjeno delo do opšteg minimuma te vrste kazne ili pak da zameni pro-

²⁴ F. Bačić, "Sudsko odmeravanje kazne", *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, Zagreb, broj 28/1978., str. 199-227.

pisanu kaznu blažom vrstom kazne.²⁵ Olakšavajuće i otežavajuće okolnosti imaju dejstvo na odmeravanje kazne učiniocu dela samo u granicama posebnog minimuma i maksimuma kazne određene zakonom za to delo. Međutim, u izvesnim slučajevima krivično delo može biti izvršeno pod takvim okolnostima koje ga čine lakim. U takvim slučajevima odmeravanje kazne u granicama posebnog minimuma ne bi bilo pravično niti bi odgovaralo svrsi kažnjavanja. Imajući u vidu ovakve slučajeve, krivični zakon predviđa posebna pravila za ublažavanje kazne.²⁶

Mogućnost suda da učiniocu krivičnog dela ublaži kaznu je smislu člana 56. KZ RS²⁷ predviđena u sledećim slučajevima: 1) kad zakon predviđa da se kazna može ublažiti, 2) kad zakon predviđa da se učinilac može osloboditi od kazne, a sud ga ne oslobodi i 3) kad sud utvrdi da postoje naročito olakšavajuće okolnosti pa oceni da se i ublaženom kaznom može postići svrha kažnjavanja. Ubлаžavanje kazne kao poseban institut predviđeno je takođe i kod pojedinih krivičnih dela u odredbama posebnog dela krivičnog zakonika. Ubлаžavanje kazne se može vršiti na dva načina: 1) po meri i 2) po vrsti kazne. Ubлаžavanje po meri (visini) kazne znači da se učiniocu izriče ista kazna koja je u zakonu propisana za to krivično delo, ali u manjem iznosu od iznosa koji je propisan kao poseban minimum. Ubлаžavanje po vrsti kazne postoji kada sud umesto propisane vrste kazne za to delo izrekne blažu vrstu kazne (npr. kada se umesto kazne zatvora ili novčane kazne izrekne sudska opomena).

Ubлаžavanje kazne može biti ograničeno i neograničeno. Ograničeno ubлаžavanje postoji kada zakon određuje pravila za ubлаžavanje, tj. u kojim se slučajevima i do kojih granica se kazna može ublažiti. Neograničeno ubлаžavanje postoji kada zakonodavac ovlasti sud da vrši ubлаžavanje po svojoj slobodnoj oceni. U ovakvom slučaju sud odlučuje ne samo da li će izvršiti ubлаžavanje, nego i to da li će kaznu ublažiti po vrsti ili po iznosu, a ako se odluči za iznos, odlučuje sam koji će iznos izreći. Neograničeno ubлаžavanje se kreće do opšteg minimuma.

Kada postoje uslovi za ubлаžavanje kazne sud može ublažiti kaznu samo u granicama koje su zakonikom određene u čl. 57. Prema ovim odredbama ubлаžavanje se može vršiti u okviru sledećih pravila:

²⁵ S. Stojanović, *Ubлаžavanje kazne u SFRJ*, Beograd, 1985., str. 57.

²⁶ Specifično rešenje predviđa čl. 19. Krivičnog zakonika NR Kine prema kome gluvonemo ili slepo lice koje izvrši krivično delo može se blaže kazniti ili osloboditi od kazne i bez postojanja drugih „osobito olakšavajućih okolnosti koje umanjuju stepen društvene opasnosti”. Isti zakonik u čl. 28. propisuje da se lice koje je prinuđeno da izvrši krivično delo može blaže kazniti ili osloboditi od kazne ako okolnost dela na to ukazuju (C. D. Paglee, *Chinese Criminal Law*, Peking, 1998). Poseban način propisivanja ubлаžavajućih okolnosti sadrži u čl. 64. Švajcarski krivični zakonik koji određuje da se propisana kazna može ublažiti ako je delo izvršeno pod sledećim okolnostima: 1) iz društveno dozvoljenih i moralnih motiva, 2) usled teškog materijalnog stanja učinioca, 3) pod prinudom, 4) na osnovu naređenja ili pritiska nadređenog, 5) usled ozbiljnog iskušenja od strane žrtve, 6) u stanju jarosti ili velikog duševnog bola koji je uzrokovan omalovažavanjem ili vredanjem žrtve, 7) ako se učinilac stvarno kaje i naknadi pričinjenu štetu, 8) ako je od izvršenja dela prošlo duže vremena, a učinilac se dobro vladao i 9) ako je učinilac uzrasta 18-20 godina i nema punu i jasnu predstavu o protivpravnosti dela (N. F. Kuznjecova, A. V. Serebrenikova, *Ugolovnij kodeks Švecarii*, Zercalo, Norma, Moskva, 2000).

²⁷ S. Đurić, “Ubлаžavanje kazne u jugoslovenskom krivičnom pravu”, *Zbornik Pravnog fakulteta u Nišu*, Niš, 1992/3., str. 163-172.

- 1) ako je za krivično delo kao najmanja mera propisana kazna zatvora u trajanju od pet ili više godina, kazna se može ublažiti do dve godine zatvora;
- 2) ako je za krivično delo kao najmanja mera kazne propisan zatvor u trajanju od tri godine, kazna se može ublažiti do jedne godine zatvora;
- 3) ako je za krivično delo kao najmanja mera kazne propisan zatvor u trajanju od dve godine, kazna se može ublažiti do šest meseci zatvora;
- 4) ako je za krivično delo propisana kao najmanja mera kazna zatvora od jedne godine, kazna se može ublažiti do tri meseca zatvora;
- 5) ako je za krivično delo propisana kazna zatvora ispod jedne godine, kazna se može ublažiti do trideset dana;
- 6) ako je za krivično delo propisana kazna zatvora bez naznačenja najmanje mere, umesto zatvora se može izreći novčana kazna ili rad u javnom interesu;
- 7) ako je za krivično delo propisana novčana kazna sa naznačenjem najmanje mere, kazna se može ublažiti do deset hiljada dinara.

Oslobodjenje od kazne

Oslobodjenje od kazne je fakultativno ovlašćenje suda da učinioca krivičnog dela oslobodi zakonom propisane kazne. Opšti princip jeste da svako lice koje izvrši krivično delo i koje je krivo za izvršenje toga dela bude kažnjeno. No, u zakonom predviđenim slučajevima sud je ovlašćen da zbog male društvene opasnosti dela ili iz kriminalno-političkih razloga učinioca krivičnog dela može osloboditi od kazne. Oslobodjenje od kazne znači da se učinilac oslobađa i od glavne i od sporedne kazne. Sud donosi presudu kojom učinioca dela oglašava krivim, ali oslobađa od kazne. Takva presuda je osuđujuća i unosi se u kaznenu evidenciju iz koje se briše po proteku roka od jedne godine.

Prema čl. 58. i 59. KZ RS sud je ovlašćen da učinioca krivičnog dela oslobodi od propisane kazne u sledećim slučajevima:

- 1) kada je to zakonom izričito predviđeno,
- 2) kada je krivično delo učinjeno iz nehata, a posledice dela tako teško pogađaju samog učinioca da izricanje kazne ne bi očigledno odgovaralo svrsi kažnjavanja,
- 3) kada je za krivično delo propisana kazna zatvora do tri godine ili novčana kazna ako je učinilac na osnovu postignutog sporazuma sa oštećenim ispunio sve obaveze iz sporazuma, i
- 4) kada je za krivično delo propisana kazna zatvora do pet godina, a učinilac je posle izvršenog dela, a pre nego što je saznao da je otkriven otklonio posledice dela ili je nadoknadio štetu prouzrokovanu krivičnim delom.

Odmeravanje kazne za dela u povratu

U teoriji krivičnog prava se razlikuje više definicija povrata.²⁸ U krivično-pravnom smislu povrat je ponovno izvršenje krivičnog dela od strane lica koje je već bilo osuđeno za neko krivično delo.²⁹ U kriminološkom smislu povrat je sva-

²⁸ Vidi: V. Miladinović, "Povrat u krivičnom pravu", Beograd, 1983.

²⁹ Slične definicije povrata poznaju i druga inostrana krivična zakonodavstva: Krivični zakonik NR Kine u čl. 65. definiše povrat kao ponovno izvršenje krivičnog dela za koje je propisana kazna zatvora pod uslovom da nije proteklo pet godina od izdržane poslednje kazne za krivič-

ko ponovno vršenje krivičnog dela od strane lica koje je ranije izvršilo krivično delo bez obzira na to da li je osuđeno za to delo ili ne. U penološkom smislu povrat postoji kad jedno lice ponovo dođe u kazneno-popravnu ustanovu radi izvršenja kazne za delo koje je učinilo posle izdržane kazne za prethodno krivično delo.

Krivični zakonik Republike Srbije u čl. 55. određuje način odmeravanja kazne učiniocu krivičnog dela u povratu. Povrat se smatra fakultativnom otežavajućom okolnošću pri čemu je za odmeravanje vrste i visine kazne sud ovlašćen da posebno ceni sledeće okolnosti: 1) težinu ranije učinjenog krivičnog dela, 2) da li je ranije delo iste vrste kao i novoizvršeno delo, 3) da li su oba dela učinjena iz istih pobuda, 4) okolnosti pod kojima su dela učinjena i 5) koliko je vremena proteklo od ranije osude odnosno izrečene, oprostene ili zastarele kazne, oslobođenja od kazne, protoka roka za opozivanje ranije uslovne osude ili izrečene sudske opomene. Iz ovako određenog pojma i karakteristika povrata proizilazi da krivično zakonodavstvo Republike Srbije poznaje samo jednu vrstu povrata - opšti vremenski neodređeni povrat koji ima značaj fakultativne otežavajuće okolnosti.

Odmeravanje kazne za dela u sticaju

Kada učinilac sa jednom ili više radnji ostvari više krivičnih dela za koja mu se istovremeno sudi, sud će prethodno utvrditi kazne za svako od tih dela pa će mu potom izreći jedinstvenu kaznu. Za izricanje ove jedinstvene kazne za dela u sticaju važe posebna pravila o odmeravanju kazne. S obzirom na postojanje dve vrste sticaja - idealnog i realnog, postavlja se pitanje da li treba podjednako kazniti za obe vrste sticaja. U pravnoj teoriji o ovom pitanju postoje različita shvatanja.³⁰

Prema jednom shvatanju postoje različiti sistemi za odmeravanje kazne za idealni i realni sticaj, jer se radi o dva strukturalno različita sticaja. Smatra se da je manja društvena opasnost učinioca koji sa jednom radnjom ostvari više posledica od onog koji je ostvario isto više posledica ali sa više radnji kojima je prethodilo donošenje više odluka. Naše krivično pravo primenjuje jedinstvena pravila za odmeravanje kazne za obe vrste sticaja kao što to čine i neka druga zakonodavstva (francusko, italijansko, švajcarsko, rusko, itd.).

Drugo pitanje koje se postavlja kod odmeravanja kazne za dela u sticaju jeste način utvrđivanja jedinstvene kazne, tj. da li da se najpre za svako delo posebno utvrdi kazna pa da se onda, na osnovu svih tih pojedinačnih, utvrdi i izrekne jedna jedinstvena kazna, ili da se odmah odredi jedna kazna polazeći od sveukupnosti dela i dejstva svih okolnosti. Naše krivično pravo prihvata prvi sistem (kao i zakonodavstva SR Nemačke, Austrije, Grčke), dok je drugi u primeni u zakonodavstvu Francuske i Švajcarske.

Za svako izvršeno krivično delo u sticaju prethodno se utvrđuje kazna, a onda se na osnovu tako odmerenih kazni izriče jedinstvena kazna primenom sledećih pravila u smislu čl. 60. KZ RS:

no delo. Ovako određeni povrat predstavlja pooštavajuću okolnost. No, nema povrata u slučaju ponovnog izvršenja krivičnog dela iz nehata. Prema čl. 74. istog zakonika nije moguće izricanje uslovne osude učiniocu krivičnog dela u povratu.

³⁰ D. D. Spinellis, "Esseys on Criminal Sciences", Athens - Komotini, 2001, str. 67-69.

- 1) ako je za neko krivično delo utvrđena kazna zatvora od četrdeset godina, izreći će se samo ova kazna (sistem apsorpcije),
- 2) ako su za krivična dela utvrđene kazne zatvora, tada će se povisiti najteža utvrđena kazna s tim da jedinstvena kazna ne sme dostići zbir utvrđenih kazni niti preći dvadeset godina (sistem asperacije),
- 3) ako su za sva krivična dela propisane kazne zatvora do tri godine, jedinstvena kazna zatvora se izriče po sistemu asperacije s tim da ne može biti veća od deset godina (sistem ograničene asperacije),
- 4) ako su za sva krivična dela utvrđene novčane kazne, tada se izriče jedinstvena novčana kazna u visini zbira svih utvrđenih kazni, ali koja ne sme da pređe iznos od 1.000.000 dinara odnosno 10.000.000 ako je bar jedno od tih dela izvršeno iz koristoljublja (sistem kumulacije),
- 5) ako su za neka krivična dela utvrđene kazne zatvora, a za druga novčane kazne, tada se izriče jedinstvena kazna koju čine kazna zatvora i novčana kazna prema napred navedenim pravilima,
- 6) ako je za neko od krivičnih dela utvrđena novčana kazna kao sporedna, onda se ona izriče u sastavu jedinstvene kazne,
- 7) ako je za neko krivično delo utvrđena kazna zatvora, a za drugo maloletničkog zatvora, tada se izriče jedinstvena kazna zatvora (sistem asperacije).

Odmeravanje kazne osuđenom licu

Kada je lice osuđeno za jedno ili više krivičnih dela može se dogoditi da je takvo lice pre osude izvršilo jedno ili više krivičnih dela za koja se nije znalo u vreme suđenja, pa stoga nisu obuhvaćena osudom ili da je osuđeno lice pre nego što pristupi izdržavanju kazne po ranijoj osudi izvršilo novo krivično delo i, najzad, da osuđeno lice izvrši krivično delo u toku izdržavanja kazne lišenja slobode. Jedinstvena kazna u svim ovim slučajevima se izriče primenom čl. 60. KZ RS o odmeravanju kazne za dela u sticaju, s tim što će se za dela, koja nisu obuhvaćena osudom, pojedinačno odmeriti kazne, dok se za delo obuhvaćeno presudom kazna smatra utvrđenom.

Od ovog pravila postoje dva izuzetka (čl. 62. st. 2. i 3. KZ RS): 1) kada osuđeno lice u toku izdržavanja zatvora ili maloletničkog zatvora izvrši novo krivično delo, sud će mu izreći kaznu za ovo delo nezavisno od ranije izrečene kazne ako se primenom pravila o odmeravanju kazne za delo u sticaju ne bi mogla ostvariti svrha kažnjavanja s obzirom na težinu krivičnog dela i neizdržani deo ranije izrečene kazne³¹ i 2) kada osuđeno lice za vreme izdržavanja kazne zatvora ili maloletničkog zatvora izvrši krivično delo za koje zakon propisuje novčanu kaznu ili kaznu zatvora do jedne godine pa će se prema njemu primeniti samo disciplinska kazna.

Uračunavanje pritvora i ranije kazne

Pritvor nije kazna već mera koja se preduzima u krivičnom postupku radi obezbeđenja prisustva okrivljenog u toku postupka pa se pritvor kao i svako drugo lišenje slobode u vezi sa izvršenim krivičnim delom uračunavaju u izrečenu kaznu zatvora, novčanu kaznu i kaznu rada u javnom interesu. Ako je, pak, krivični

³¹ N. Kobašić, "Odmeravanje kazne osuđenom licu", *Pravni život*, Beograd, broj 11/1956., str. 19-24.

postupak vođen za više krivičnih dela u sticaju, a pritvor nije određen za svako od tih dela, vreme provedeno u pritvoru se uračunava samo u izrečenu kaznu zatvora, novčanu kaznu i kaznu rada u javnom interesu za krivično delo za koje je okrivljeni osuđen u smislu čl. 63. KZ RS.

Zatvor ili novčana kazna koju je osuđeni izdržao, odnosno platio za prekršaj ili privredni prestup kao i kazna ili disciplinska mera lišenja slobode koja je izdržana zbog povrede vojne discipline, takođe se uračunava u kaznu koja je izrečena takvom licu za krivično delo čija obeležja obuhvataju i obeležja prekršaja odnosno privrednog prestupa ili povrede vojne discipline. Opšte je pravilo da se svako lišenje slobode koje je preduzeto na osnovu zakonskog ovlašćenja i u vezi sa izvršenjem krivičnog dela mora uračunati u kaznu ako ona bude izrečena za to delo (mora da postoji identitet utuženog i presuđenog krivičnog dela). To uračunavanje se vrši tako što se izjednačava dan pritvora i dan lišenja slobode sa danom zatvora ili osam časova rada u javnom interesu odnosno sa 1.000 dinara novčane kazne.

Zaključak

Donošenjem novog Krivičnog zakonika koji je počeo sa primenom 1. januara 2006. godine, Republika Srbija je sledeći tendencije savremenog krivičnog prava uopšte, a posebno na evropskom kontinentu ali i tradicije dosadašnje krivičnopravne teorije kao i potrebe sudske prakse te rukovođena razlozima kriminalne politike, konačno uspostavila sistem različitih vrsta i mera krivičnih sankcija, a posebno kazni koje svojom prirodom, karakteristikama, uslovima za izricanje odnosno dužinom i načinom izvršenja pružaju solidnu osnovu za organe krivičnog pravosuđa da se efikasno suprotstave različitim oblicima i vidovima savremenog kriminaliteta i njihovim učiniocima.

Pri tome su predviđena posebna pravila za odmeravanje kazni uz stroga zakonom predviđena ograničenja čime su sudskim organima postavljeni praktični putokazi da imajući u vidu potrebu ostvarenja svrhe kažnjavanja uopšte odmere onu vrstu i meru kazne konkretnom učiniocu krivičnog dela kojom će se na najefikasniji način ostvariti zaštitna, garantivna funkcija krivičnog prava uopšte – a to je ostvarenje i zaštita najznačajnijih društvenih dobara i vrednosti od svih oblika povređivanja ili ugrožavanja.